

Etappp 2
Från alfa till Antigone

Staffan Edmar

Etapp 2

Ordföljden i svenskan och grekiskan

Beroende på substantivets stam (stamslut på -o, -α eller konsonant m.m.) tillhör varje substantiv ett av grekiskans tre *substantivdeklinationer* (böjningsmönster). Men innan vi går in på första och andra substantivdeklinationerna, ska först något sägas om ordföljd i svenska och grekiska huvudsatser.

Modern svenska har en fast ordföljd för påståendesatser. Det innebär att det är en stor skillnad på innehållet i följande meningar:

1. *Fadern betraktar barnet.*
2. *Barnet betraktar fadern.*

I svenskan markerar vi subjektet (den som utför handlingen) genom att placera detta före predikatet, medan objektet (den som blir utsatt för handlingen, i det här fallet personen som blir betraktad) ofta placeras efter predikatet.

Grekiskan har emellertid en *fri ordföljd och använder ändelseförsedda kasus för att uttrycka vilken funktion ett substantiv har i satsen*, dvs. om det fungerar som subjekt, dativobjekt eller ackusativobjekt. Därvid gäller:

I kasus *nominativ* står subjektet, dvs. den som utför handlingen, t.ex. *Hästen galopperar.*

Med kasus *genitiv* redovisas ett ägarförhållande, t.ex. *'Eriks häst är bäst'.*

I kasus *dativ* står dativobjektet, dvs. den satsdel som anger *till* eller *åt* eller *för* vem handlingen i satsen sker: *'Erik ger en sockerbit till hästen'.*

I kasus *ackusativ* står ackusativobjektet, dvs. den satsdel som anger föremålet för predikatets verksamhet: *'Erik klappar hästen'.*

Figuriner i dans. Minoisk tid.

Första och andra deklinationerna *singularis*. Bestämda artikeln

Vi börjar med den *a n d r a d e k l i n a t i o n e n*, eftersom den är lätt att lära sig. Den omfattar substantiv som nästan undantagslöst är antingen **maskulinum** med nominativändelsen **-ος** (t.ex. ἵππ-ος 'häst') eller **neutrum** med nominativändelsen **-ον** (t.ex. δένδρ-ον 'träd'). Båda genuslagen - de tillhör ju samma deklination – har i singularis en gemensam genitivändelse **-ου**, en gemensam dativändelse **-ῳ** och en gemensam ackusativändelse **-ον**.

Svenskans bestämda artikel motsvaras i grekiskan av en fristående artikel (jfr t.ex. engelskans *the*), som i maskulinum är **ὁ** och i neutrum **τὸ**. 'Hästen' i bestämd form heter **ὁ ἵππος**. Inga obestämda artiklar finns i grekiskan: det betyder att sammanhanget avgör om ett ensamt ἵππος bäst översätts med *häst* eller *en häst*.

Lär in kasusändelserna för såväl böjningsmönstren ἵππος och δένδρον som bestämda artikeln! De överensstämmer i flertalet fall:

Andra deklinationen

Singularis	Bestämd artikel	Maskulinum	Bestämd artikel	Neutrum
Nominativ	ὁ	ἵππ-ος <i>hästen</i>	τὸ	δένδρ-ον <i>trädet</i>
Genitiv	τ-οῦ	ἵππ-ου	τ-οῦ	δένδρ-ου
Dativ	τ-ῳ*	ἵππ-ῳ*	τ-ῳ*	δένδρ-ῳ*
Ackusativ	τ-ὸν	ἵππ-ον	τὸ	δένδρ-ον

* **ι** är försvunnet ur uttalet. I skrift finns det kvar *under* liten bokstav, *iota subscriptum*.

Det finns ytterligare en kasusform, nämligen **vokativ**. Den används vid tilltal och är alltid lik nominativ *utom i singularis för maskulina substantiv av andra deklinationen*, där kasussuffixet är **-ε**, t.ex. κύρι-ε (av κύριος herre)! Jfr Κύριε, ἐλείσον.

Den *f ö r s t a d e k l i n a t i o n e n* upptar i huvudsak substantiv med genus **femininum**. Till böjningsmönster för denna deklination tar vi substantivet **νίκ-η** 'seger'.

Böjningsmönstret **νίκη** har i singularis genitivändelsen **-ης**, dativändelsen **-ῃ** och ackusativändelsen **-ην**. Kasusändelserna för såväl mönstren **νίκη** som bestämda artikeln överensstämmer i princip.

Lär in kasusändelserna för såväl böjningsmönstret som bestämda artikeln!

Första deklinationen

Singularis	Bestämd artikel	Femininum
Nominativ	ἡ	νίκ-η <i>seger</i>
Genitiv	τ-ῆς	νίκ-ης
Dativ	τ-ῇ*	νίκ-ῃ*
Ackusativ	τ-ὴν	νίκ-ην

* **ι** är försvunnet ur uttalet. I skrift finns det kvar *under* liten bokstav: *iota subscriptum*.

Ursprungligt långt α har bevarats efter ε, ι och ρ:

Notera att **den första deklinationens ursprungliga stamvokal** på **långt α** är bevarad efter vissa ljud, nämligen **ε**, **ι** och **ρ**. Därför kan man säga att det i *singularis* finns alternativa ändelser: nom. **-α/-η**, gen. **-ας/-ης**, dat. **-α/-ῃ**, ack. **-αν/-ην**.

För ett substantiv som **ἡμέρ-α** 'dag' blir böjningen alltså i singularis genitiv **ἡμέρ-ας**, i dativ **ἡμέρ-α** och i ackusativ **ἡμέρ-αν** (den ursprungliga vokalen **-α** enligt huvudregeln bevarad efter **ρ**).

Uppgift 2:1

Skriv på ett separat papper böjningen av följande substantiv i singularis!

Svenska	Latin	Grekiska	Betydelse i grekiskan
butik, apotek	apothéca	ἀποθήκη	förrådsrum
kista	cista	κίστη	korg, kista
lyra	lyra	λύρα	lyra

Rätta därefter vad du har skrivit med hjälp av facit som finns i slutet av Etapp 2!

Adjektiv

Adjektiv som tillhör första och andra deklinationerna böjs i princip på samma sätt som substantiven **ἵππος** mask., **νίκη** fem. och **δένδρον** neutr. Som åskådningsexempel i det följande får adjektivet **φίλος** mask., **φίλη** fem., **φίλον** neutr. 'kär' tjäna. Med en sådan genusföljd (M, F, N) presenteras också grekiska adjektiv i ordböcker.

Ett grekiskt adjektiv rättar sig efter det ord, till vilket det hör, i fråga om genus, kasus och numerus! Så är det ju också i svenskan: *en vacker villa, ett vackert träd, vackra trädgårdar!*

Böjningsmönster för adjektiv efter 1:a och 2:a dekl. i singularis:

Singularis	Maskulinum	Femininum	Neutrum
Nominativ	φίλ-ος	φίλ-η	φίλ-ον
Genitiv	φίλ-ου	φίλ-ης	φίλ-ου
Dativ	φίλ-ω*	φίλ-ῃ*	φίλ-ω*
Ackusativ	φίλ-ον	φίλ-ην	φίλ-ον

* **ι** försvunnet ur uttalet. I skrift sätts det *under* liten bokstav, *iota subscriptum*.

Observera att den första deklinationens långa **stamvokal -α** bevaras efter **ε**, **ι** och **ρ** även för adjektiv. Böjningen för ett adjektiv i femininum (t.ex. **μικρά**) blir därför som för substantivet **ἡμέρα** på föregående sida!

Karta över det grekiska fastlandet och Egeiska havet

Uppgift 2:2 Var ligger Attika, Peloponnesos, Arkadien, Lakonien, Beotien, Fokis? Öarna Euboea, Egina, Delos, Paros, Naxos, Sifnos? Orterna Athen, Delfi, Olympia, Korint, Sparta, Thebe, Troja, Argos, Epidauros, Knossos? Berget Olympos?

Tänk på följande om accenter:

1. **Akut accent** kan som tidigare sagts stå på vilken som helst av de tre sista stavelserna. När *ultima* (sista stavelsen) vid ett ords kasusböjning blir lång (i form av t.ex. en diftong, **η** eller **ω**), kan *antepenultima* (tredje stavelsen från slutet) inte längre ha accenten utan den flyttas i stället ett steg åt höger till *penultima* (näst sista stavelsen). Alltså: i nominativ skrives **διδάσκαλ-ος** (sista stavelsen -ος har *kort* vokal) men i genitiv skrivs **διδασκάλ-ου** (sista stavelsen har ändrats till en diftong -ου, som är *lång*)

2. **Cirkumflex** är obligatorisk accent vid lång, betonad nästsista stavelse, när den sista stavelsen är kort (**φεῦγε**). Cirkumflex är obligatorisk också på en lång, betonad sista stavelse i genitiv och dativ (t.ex. kasusböjningen **ἄγρός, ἀγροῦ, ἀγρῶ, ἀγρόν**).

Uppgift 2:3

Nedan redovisas några grekiska substantiv som tillhör den andra deklinationen. Skriv ner på ett papper kasusböjningen av substantiven i singularis! Vad händer med en akut accent på tredje stavelsen från slutet, om sista stavelse genom kasusböjningen ersätts av en lång stavelse?

<i>Svenska</i>	<i>Latin</i>	<i>Grekiska</i>	<i>Betydelse i grekiskan</i>
tyrann	tyránnus	τύραννος	enväldshärskare
kamin	camínus	κάμινος	ugn
kaktus	cactus	κάκτος	kaktus
stadion	stádium	στάδιον	kapplöpningsbana
idol	idólum	εἶδωλον	av(guda)bild
bakterie	bactérium	βακτήριον	liten stav

Rätta vad du har skrivit med hjälp av facit som finns i slutet av Etapp 1!

Exempel på egennamn och familjenamn från grekiskan

<i>Svenska</i>	<i>Grekiska</i>	<i>Betydelse i grekiskan</i>
Andreas, Anders	ἄνῆρ, ἄνδρός	man
Barbara, Barbro	βάρβαρος, ον	utländsk, icke grek
Filip	φίλ- ιππος	häst-vän
Georg, Göran, Jörgen	γε- ωργός	jordbrukare
Petrus, Peter, Per	πέτρος	klippa
Stefan, Staffan	στέφανος	(seger)krans
Neander	νέος + ἄνῆρ, ἄνδρός	ny man, <i>jfr Nyman</i>
Nikander	νίκη + ἄνῆρ, ἄνδρός	segerrik man
Theander	θεός + ἄνῆρ, ἄνδρός	Guds man

Uppgift 2:4. Översättningsmeningar

Läs den grekiska texten högt och skriv sedan ner din översättning!

1 Τὴν σχολὴν στέργομεν. 2 Ἐν τῇ ἀγορᾷ ἡ ἐκκλησία ἐστίν.
Tän skolä'n stérgomen. En tä agorá hä ekklesiá esti'n.

3 Ὁ χρόνος φεύγει. 4 Ὁ ἄνθρωπος ζῶον πολιτικόν ἐστίν.
Ho krónos feúgei. Ho ánthropos dsá'on politikón estin.

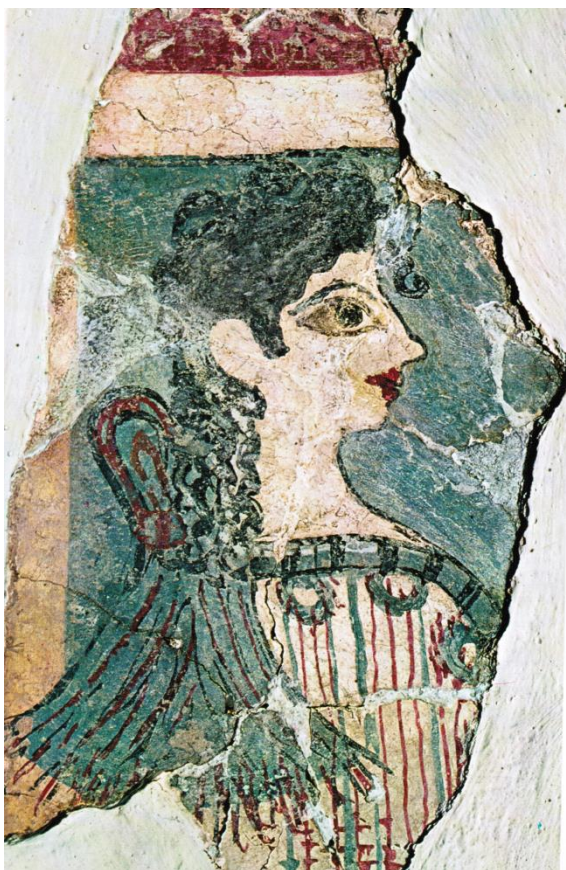
5 Ἡ ἡμέρα θερμή ἐστίν. 6 Τὸ τέκνον στέργω. 7 Γράφομεν
Hä häméra termá' estin. To téknon stérgå. Gráfomen

τὴν ἐπιστολήν. 8 Μωρίαν φεύγεις. 9 Ἀγαθὴ τύχη.
tän epistolä'n. Mårian feúgeis. Agatä' týkå.

10 Τὸ θέατρον καλόν ἐστίν. 11 Ἡ νίκη τιμὴν φέρει.
Tó téatron kalón estin. Hä níkå timä'n férej.

12 Καὶ σύ, τέκνον. 13 Ἐν οἴνῳ ἀλήθεια.
Kaj sy, téknon. En ojnå alä'teja.

-
- 1 ἡ σχολή, τῆς σχολῆς ledigheten, fritiden, jfr *skola* (= tid för intellektuell sysselsättning) - στέργω jag älskar
2 ἐν *prep. med dat.* 'på' - ἡ ἀγορά, τῆς ἀγορᾶς torget
ἡ ἐκκλησία, τῆς ἐκκλησίας folkförsamling
3 ὁ χρόνος, τοῦ χρόνου tiden - φεύγω jag flyr, undflyr
4 ὁ ἄνθρωπος, τοῦ ἀνθρώπου människa(n) - τὸ ζῶον, τοῦ ζῴου djur - πολιτικός, -ή, -όν social - ἐστι(ν) 'är' 3:e pers. sing.
5 ἡ ἡμέρα, τῆς ἡμέρας dagen - θερμός, -ή, -όν varm
6 τὸ τέκνον, τοῦ τέκνου barnet
7 ἡ ἐπιστολή, τῆς ἐπιστολῆς brevet - γράφω jag skriver
8 ἡ μωρία, τῆς μωρίας dårskapen, dumheten
9 ἀγαθός, -ή, -όν god - ἡ τύχη, τῆς τύχης ödet, lyckan
(*sättets dativ*, dvs. svensk preposition 'med', 'under')
10 τὸ θέατρον, τοῦ θεάτρου åskådarrummet, teatern
11 ἡ τιμή, τῆς τιμῆς hedern, äran - φέρω jag bär (med mig)
12 καὶ och, även (enligt traditionen Caesars ord till Brutus)
13 ἐν *prep. med dat.* 'i' - ὁ οἶνος, τοῦ οἴνου vinet - ἡ ἀλήθεια, τῆς ἀληθείας sanningen; *sagt av lyrikern Alkaios, jfr In vino veritas.*

Denna fresk i Knossos döptes när den påträffats till 'Parisiskan'. Den tycktes innehålla allt av kvinnlig skönhet: stora ögon, lockigt hår, röda läppar och vacker näsa.

Några räkneord

Svenska	Grekiska	Latin	
1/2, halv	ἡμι- (i sammansättningar)	semi- *	<i>hemisfär, hemicykel</i>
ett	εἷς, μία, ἓν	unus, a, um	
två	δύο	duo	
tre	τρῆς, τρία	tres, tria	<i>trilogi, trigonometri</i>
fyra	τέτταρες, -α	quattuor	<i>tetragon, tetrapak</i>
fem	πέντε	quinque	<i>pentameter, pentagon</i>
sex	ἕξ*	sex*	<i>hexameter</i>
sju	ἑπτὰ*	septem*	<i>heptagon</i>
åtta	ὀκτώ	octo	<i>oktagon</i>
nio	ἐννέα	novem	
tio	δέκα	decem	<i>dekad</i>
hundra	ἑκατόν	centum	<i>hektar (100x100km)</i>
tusen	χίλιοι, -αι, -α	mille	<i>kilo(gram), kilowatt</i>

*Ljudlag: spiritus asper framför grekisk vokal motsvaras i latinet av **s: semi, sex etc.**

F A C I T

Uppgift 2:1

Nominativ	Genitiv	Dativ	Ackusativ
ἀποθήκη	ἀποθήκης	ἀποθήκη	ἀποθήκην
κίστη	κίστης	κίστη	κίστην
λύρα	λύρας	λύρα	λύραν

Uppgift 2:3

Frågan som ställs (Vad händer med en accent på tredje stavelsen från slutet, om ordets sista stavelse vid böjning blir lång?) har följande svar: Accenten förflyttas ett steg åt höger (från tredje stavelsen till andra stavelsen från slutet):			
Nominativ	Genitiv	Dativ	Ackusativ
τύραννος	τυράννου	τυράννω	τύραννον
κάμινος	καμίνου	καμίνω	κάμινον
κάκτος	κάκτου	κάκτω	κάκτον
στάδιον	σταδίου	σταδίω	στάδιον
εἶδωλον	εἰδώλου	εἰδώλω	εἶδωλον
βακτήριον	βακτηρίου	βακτηρίω	βακτήριον

Uppgift 2:4

1 Vi älskar fritiden.
2 På torget är folkförsamlingen.
3 Tiden flyr.
4 Människan är ett socialt djur/social varelse (<i>Aristoteles</i>).
5 Dagen är varm.
6 Jag älskar barnet.
7 Vi skriver brevet.
8 Du flyr dumhet.
9 Med god lycka (<i>fritt</i> Lycka till)
10 Teatern är vacker.
11 Segern ger ära.
12 Även du, mitt barn/min son!
13 I vin sanning (Vid vindrickande kommer sanningen fram).

Slutuppgift för Etapp 2

När du är färdig med andra etappens övningsuppgifter 2:1, 2:2, 2:3 och 2:4, är det dags att översätta följande meningar. Obs! Vissa ändelser kan ge verbform två innebörder!

1 Ὁ χρόνος διδάσκαλος τοῦ ἀνθρώπου ἐστίν.

2 Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ οἴκῳ ἐστίν.

3 Τὸ ῥόδον καλόν ἐστιν.

4 Ὁ ἄνθρωπος στέργει τὸν πλούτον.

5 Πιστεύομεν τῷ διδασκάλῳ.

6 Νῦν εἰρήνη ἐστίν.

7 Στέργομεν τὴν εἰρήνην.

8 Στέργετε τὴν σοφίαν.

ὁ χρόνος tiden, jfr <i>kronologi</i> ὁ διδάσκαλος läraren, jfr <i>autodidakt</i> ὁ ἄνθρωπος människan ἐστίν är (3:e pers. sing.) ἐν + <i>dativ</i> i, på ὁ οἶκος huset τὸ ῥόδον rosen καλόν vacker	Ἀλέξανδρος Alexander στέργω jag älskar ὁ πλούτος rikedom πιστεύω lita på, <i>följs av dativ</i> νῦν nu ἡ εἰρήνη freden ἡ σοφία klokhet, vishet
---	--